

Motion till riksdagen 2025/26:3530

av **Ulrika Westerlund m.fl. (MP)**

Ingen sänkt straffmyndighetsålder eller införande av barnfängelser

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att inte sänka straffmyndighetsåldern till 13 år, ens vid vissa typer av brott, och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att inte införa barnfängelser och tillkännager detta för regeringen.

Sänk inte straffmyndighetsåldern

2023 granskades Sverige i FN:s barnrättskommitté (se CRC/C/SWE/CO/6-7). I granskningen gjordes väldigt klart att en sänkning av straffmyndighetsåldern strider mot FN:s konvention om barns rättigheter, barnkonventionen. Kommittén skrev bland annat: ”Kommittén är djupt oroad över de steg som för närvarande tas för att sänka straffmyndighetsåldern, barns ökande inblandning i organiserad brottslighet, avsaknaden av särskilda domstolar eller lämpligt utbildade domare för barn, isoleringen av intagna barn och de nyligen antagna lagändringarna för att införa strängare straff och integritetskränkande åtgärder av brottsbekämpande myndigheter.”

Kommittén påminde Sverige om sin allmänna kommentar nummer 24 från 2019 (CRC/C/GC/24) och uppmuntrade Sverige att bland annat: låta straffmyndighetsåldern ligga kvar på 15 år; tillhandahålla domare och åklagare som är specialiserade på barn och som har genomgått lämplig utbildning om principer och förfaranden för unga lagöverträdare; utarbeta en strategi för att förebygga ungdomsbrottslighet baserad på forskning om och analys av de bakomliggande orsakerna till barns inblandning i brottslighet, särskilt organiserad brottslighet, och säkerställa att den omfattar tidiga insatser som riktar sig till barn i riskzonen eller i utsatta situationer samt stöd till deras familjer; aktivt främja icke-rättsliga åtgärder såsom alternativ hantering, medling och rådgivning samt evidensbaserade terapeutiska tjänster för barn som anklagas för brott

och, i möjligaste mån, användningen av andra åtgärder än frihetsberövande, till exempel skyddstillsyn eller samhällstjänst; förhindra och begränsa användningen av häktning i väntan på rättegång genom att i enlighet med lagstiftningen säkerställa att barn som anhålls och frihetsberövas skyndsamt ställs inför ansvarig domstol för att pröva lagligheten av frihetsberövandet eller dess förlängning; säkerställa att frihetsberövande endast används som sista utväg, och under kortast möjliga tid, och att frihetsberövandet omprövas oftare än dagens 14 dagar, med sikte på att frihetsberövandet ska upphöra och att praxis med isolering av intagna barn omedelbart upphör.

Rekommendationerna till Sverige gjordes alltså 2023, och nu 2025 står det klart att regeringen föreslår att straffmyndighetsåldern ska sänkas till 13 år, efter det att en utredning tidigare föreslagit 14 år för vissa brott. När utredningen, *Straffbarhetsåldern* (SOU 2025:11), presenterades var kritiken massiv från berörda civilsamhällesorganisationer och andra aktörer. Barnombudsmannen, Barnrättsbyrån, Bris, Brå, Brottsofferjouren, Civil Rights Defenders, Diskrimineringsombudsmannen, Domstolsverket, Fackförbundet ST, Funktionsrätt Sverige, Institutet för mänskliga rättigheter, Rädda Barnen, Seko, Akademikerförbundet SSR, Socialstyrelsen, Sis, Skolverket, Fryshuset, Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Sveriges advokatsamfund och Unicef Sverige avstyrker. Flera av dessa remissinstanser uppger att förslaget om en sänkning är oförenligt eller står i direkt strid med barnkonventionen. Brå lyfter att det saknas stöd för att en sänkning har någon brottsförebyggande effekt samt att en differentierad straffbarhetsålder kan leda till legitimitets- och tillämpningsproblem. Barnombudsmannen anser att det är anmärkningsvärt att utredningen föreslår så genomgripande förändringar som en sänkt straffmyndighetsålder trots att den själv konstaterar att det saknas evidens för att en sådan åtgärd minskar brottsligheten. Institutet för mänskliga rättigheter kallar förslaget för ”ett radikalt brott mot en lång svensk tradition att med utgångspunkt i kunskap om barns utveckling arbeta långsiktigt med förslag som är förankrade i barns rättigheter och kunskap om vad som är verkningsfulla åtgärder”.

Även bland remissinstanser som inte rakt av avstyrker förslaget är många tydliga med att förslaget om sänkt straffmyndighetsålder inte bör genomföras. Polismyndigheten anser att en differentierad straffmyndighetsålder skulle orsaka betydande praktiska svårigheter i deras verksamhet. De ser även en risk att ännu yngre barn än idag involveras i brottslighet. Kriminalvården uppger att de inte är rustade för att ta hand om så unga barn som 14-åringar och att en sänkning ytterligare skulle försvåra de praktiska förutsättningarna för att inrätta ungdomsfängelser. Justitiekanslern kan inte tillstyrka förslaget eftersom det inger betydande betänkligheter både principiellt och praktiskt. De anger att det finns skäl att avvakta och utvärdera utfallet av redan genomförda reformer innan nya åtgärder införs. Inte heller Justitieombudsmannen kan tillstyrka förslaget, bland annat mot bakgrund av att nästan ingen av utredningens experter står bakom förslaget om sänkt straffbarhetsålder.

I utredningen fanns också åtta särskilda yttranden, bland annat från Sara Stolper, senior åklagare på Åklagarmyndigheten. Hon påpekade bland annat att en sänkning inte är en träffsäker åtgärd, eftersom brottsligheten bland unga minskar generellt och bara ett litet antal barn begår allvarliga brott. Dessutom menade hon att en sänkning kommer att leda till att brottsligheten trycks ner ytterligare i åldrarna; redan idag engageras barn som är yngre än 14 år.

Inför inte barnfängelser

Ungdomsfängelser strider inte i sig mot barnkonventionen. FN:s barnrättskommitté har däremot uppmanat alla stater som har barnfängelser att avskaffa dessa på grund av omfattningen och graden av barns lidande vid frihetsberövande och inspärning (se punkt 82–83 i den ovan nämnda allmänna kommentaren från 2019, CRC/C/GC/24). De har också uppmanat stater att minska användningen av frihetsberövande av barn till ett minimum eftersom förekomsten av ungdomsfängelser kan innebära risker för att barns rättigheter kränks.

Bland annat framhåller kommittén att barn inte får placeras på samma anstalter som vuxna. Istället bör stater som har barn i fängelse inrätta separata anstalter för barn, med personal som har lämplig utbildning och som arbetar enligt barnvänliga riktlinjer och metoder (se punkt 92 CRC/C/GC/24). Enligt utredningen om ungdomsfängelser *En översyn av regleringen om frihetsberövande påföljder för unga* (SOU 2023:44), och det uppdrag som Kriminalvården redan tidigare fick, ska ungdomsavdelningarna däremot inrättas på befintliga anstalter för vuxna. Kriminalvården utsåg i februari 2025 åtta befintliga anstalter där lokalerna ska anpassas till ett verksamhetsinnehåll för barn och unga.

FN:s barnrättskommitté har också uttryckt att barn som döms till fängelse har rätt till skolgång, kontakt med anhöriga, hälso- och sjukvård och en rehabiliterande anstaltsmiljö (se punkt 95 CRC/C/GC/24). Flera aktörer, bland andra Barnrättsbyrån, Barnombudsmannen, Unicef Sverige, Institutet för mänskliga rättigheter och Jämställdhetsmyndigheten, menar att Kriminalvården inte har kapacitet att tillgodose dessa rättigheter. Några kapacitetsbrister som nämns är att Kriminalvården står inför en stor expansion och redan idag har utmaningar med bland annat platsbrist och kompetensförsörjning. Den korta tidsplanen, att särskilda enheter för unga ska tas i drift redan den 1 juli 2026 istället för i januari 2028 som utredningen föreslog, anses också kunna innebära bristande kvalitet i vårdinnehållet, säkerheten och möjligheterna att erbjuda unga utbildning och en meningsfull fritid. Framför allt har myndigheten inte erfarenhet av barn som målgrupp och de har överhuvudtaget inte bedrivit grundskola för skolpliktiga barn. I Kriminalvårdens egen delredovisning från februari 2025 menar man att det inte kommer att vara möjligt att redan den 1 juli 2026 erbjuda en i alla delar fullt ut anpassad och ändamålsenlig verksamhet.

Särskilt Kriminalvårdens möjlighet att tillgodose undervisning väcker farhågor vad gäller allvarliga risker för svår brist i barns rätt till skolgång. Skolverket skrev i sitt remissvar att de skolformer som Kriminalvården föreslås bedriva skiljer sig i flera avseenden från den undervisning som anordnas idag, som motsvarar kommunal vuxenutbildning, och att frågan om hur skollagens bestämmelser ska tillämpas inom Kriminalvården bör belysas och beredas ytterligare. Kriminalvården själva anser att det behöver göras tydligt i skollagen att distansundervisning är möjlig att genomföra. I Kriminalvårdens delredovisning skriver man att den skolverksamhet som behöver planeras varken kan beskrivas som traditionell närundervisning, fjärrundervisning eller distansundervisning. Det behöver därför övervägas om lagen bör ändras så att Kriminalvården ska kunna bedriva fjärr- och distansundervisning; de ser framför sig att myndigheten ska erbjuda en form av hybridlösning där när-, fjärr- och distansundervisning kombineras. Regeringen har också gett en utredare i uppdrag att föreslå nödvändiga lagändringar för att rätten till utbildning för barn och unga som döms till fängelse ska kunna tillgodoses; utredningen ska presenteras senast den 15 december 2025. Det är

tydligt redan nu att det kommer att bli fråga om olika undervisningsformer, inklusive distansundervisning. Att det kommer att bli förknippat med stora svårigheter för barn som dömts till fängelsestraff att tillgodogöra sig utbildningen på distans är otvetydigt. De allra flesta barn som idag befinner sig på Sis har stora utmaningar när det gäller att klara utbildningen, som där bedrivs på plats. En stor majoritet av de intagna barnen har redan innan de kom in på Sis haft svårigheter med att klara skolan.

Ungdomsfängelser kan också innebära en särskilt stor risk för att flickors rättigheter kränks, vilket även utredningen påpekar. De flickor som avtjänar sluten ungdomsvård idag är få, endast 0–4 flickor per år. Utredningen lägger fram olika förslag på hur Kriminalvårdens verksamhet bättre kan organiseras för att flickor under 18 år som döms till fängelse ska få sina rättigheter tillgodosedda. Utredningen bedömer dock att även om dessa förslag beaktas, så ”kommer flickor under 18 år huvudsakligen att avtjäna fängelsestraff med personer som är över 18 år”. Även om Kriminalvården skapar särskilda ungdomsavdelningar för flickor så bedömer utredningen, mot bakgrund av de utmaningar som myndigheten står inför vad gäller platskapaciteten, att de platser som inte används för flickor under 18 år kommer att fyllas av intagna som är över 18 år.

Utredningen om ungdomsfängelser betonar också att utredningen inte gjort analyser utifrån en lägre straffmyndighetsålder än 15 år. Vidare konstaterar utredaren att en mängd reformer som har betydelse för barns rättigheter har genomförts inom det straffrättsliga området under senare år som det fortfarande är svårt att bedöma de sammanlagda konsekvenserna av.

Ulrika Westerlund (MP)

Jan Riise (MP)

Annika Hirvonen (MP)

Camilla Hansén (MP)

Mats Berglund (MP)

Nils Seye Larsen (MP)